

Oponentský posudek bakalářské práce

Intersubjektivita u Jana Patočky

Ústav filosofie a religionistiky, FFUK, srpen 2021

Balářská práce Elišky Jelínkové nabízí promyšlený výklad Patočkova pojetí intersubjektivit v 60. a 70. letech, opřený o velmi dobrou znalost pramenů. Za jednu z hlavních předností práce považuji způsob, jak propojuje tři velké tematické okruhy Patočkova myšlení, a sice jeho obecné pojetí existence jako pohybu s naukou o třech pohybech lidské existence, a oba tyto provázané tematické celky s Patočkovými úvahami o asubjektivní fenomenologii. Uvedené tři okruhy odpovídají jednotlivým kapitolám práce.

První kapitola promýšlí Patočkovo určení lidské existence jako pohybu sebeuskutečnění. Třebaže se Patočka opírá o aristotelské pojetí pohybu, do jisté míry je překračuje, neboť koncipuje pohyb lidské existence jako pohyb bez substrátu. Sebeuskutečňující pohyb utváří vlastní jednotu svou orientací k budoucnosti. Eliška Jelínková ovšem upozorňuje, že „radikalita Patočkovy reformulace aristotelského pohybu vyžaduje jisté zmírnění“, neboť pohyb existence je vždy podmíněn, tedy umožněn svým vztahem k tělu. Důraz na to, že existence je pohyb bez substrátu, může dle autorky, pokud jí dobře rozumím, oslabit, ba dokonce popřít jednu část naší ambivalentní zkušenosti s tělesností, totiž zkušenost „vystavenosti a hmoty těla vůbec“ (15). Existence jako pohyb je totiž určena dvojnásobnou zkušeností s tělem. Dalším prvkem určujícím pohyb existence je cíl, neboť existence je „uskutečňováním určitého *telos*“ (15). Dále je u Patočky určena „referenty“, totiž země a nebe, vzhledem k nimž se existence jako pohyb uvědomuje jako nacházející se v orientovaném centru mezi těmito „referenty“. Nakonec je existence určena vsazením do vztahů já-ty. Autorka upozorňuje na opakující se motiv Patočkových úvah, v souladu s nímž sebe poznáváme a dospíváme k sobě „výhradně skrze druhé“ (18). Proto i reflexe získává u Patočky praktický a intersubjektivní význam návratu k sobě skrze druhé, který nemá podobu klidného sebepoznání, ale náročného vydobývání ne-zastřených vztahů k sobě, ke druhými i ke světu. Jak uvádí autorka: „Reflexe je boj!“ (22).

Ve druhé kapitole se autorka věnuje Patočkovým úvahám o trojím pohybu existence, který interpretuje jako tři aspekty „jednoho celkového dialektického pohybu“ (24), přičemž v souladu se zaměřením své práce průběžně přihlíží k intersubjektivnímu významu jednotlivých pohybů existence. Při výkladu prvního pohybu – zakotvení – zdůrazňuje zkušenost nedostatečnosti vlastní existence. Odpovědí na ni je přijetí druhými. Autorka formuluje několik originálních postřehů, například se vymezuje proti čistě pasivnímu pojetí prvního pohybu, i proti jeho jednoznačné identifikaci s minulostí: pohyb zakotvení je spíše ustavičným „zakotvováním“ (30). V rámci druhého pohybu, pro nějž je charakteristická práce a boj, své potřeby uskutečňujeme sami, přičemž k druhým můžeme zaujímat konkurenční či instrumentální postoj. I zde jsme druhými zaujati, ale jedná se, jak Eliška Jelínková shrnuje, o „situaci 'špatné' *interesovanosti*“ (33). Autorka formuluje vůči Patočkově dvě výtky. Zprvče zpochybňuje jeho negativní pojetí práce, které práci upírá „tvořivý a formující charakter“ i jakoukoli budoucnostní orientaci. Zadruhé nedůvěřuje Patočkově líčení, podle něhož je mezi prvním a druhým pohybem „silný antagonismus“. Na příkladu pomáhajících profesí dokládá, že práce není nutně činností, v níž se intersubjektivní vztahy vyhrocují do podoby, kdy stojí jedinci „proti sobě“ (35n.). Při výkladu třetího pohybu Eliška Jelínková zdůrazňuje uvědomění vlastní konečnosti a vztah k celku, přičemž dodává, že „toto uvědomění [je] skutečně realizací, nikoli pouhým nahlédnutím, neboť proměňuje můj vztah k mé kontingenci, nahodilosti mé situace, ale i tělesnosti, konečnosti a s ní zodpovědnosti za to, jak jedním.“ (39). Právě téma vztahu k celku propojuje druhou kapitolu – věnovanou třem pohybům existence – se třetí kapitolou, která pojednává o zjevování. Kromě k obratu zájmu od jednotlivin k celku patří ke třetímu pohybu i „intersubjektivní vztah sebevzdání druhému“ (40). Eliška Jelínková ukazuje, že oba tyto aspekty třetího pohybu –

totiž intersubjektivní vztahy a vztah k celku – jsou slučitelné, neboť „popisují akt *přesahu*, ve kterém opouštím své lpění na centrální perspektivě života, jímž jsem.“ (41).

Třetí a závěrečná část práce se zaměřuje na vztah mezi intersubjektivitou Patočkovy rozpohybované existence a pozdním projektem asubjektivní fenomenologie. Eliška Jelínková přesně formuluje problém, na který má být asubjektivním fenomenologie odpovědí. Tímto problémem je Husserlovo reduktivní pojetí zjevování. Uchopíme-li proces zjevování za pomoci subjektivity prožívání na jedné straně a předmětnosti prožívaných věcí na straně druhé, celý děj zjevování je subjektivizován a připraven o samostatnost. U Husserla tak narážíme – jak praví autorka – na „mylnou záměnu fenomenálna za subjektivno“ (43). Patočka sice odmítá primát subjektu v analýze zjevování, ovšem lidská existence – trojjedinost pohybů artikulujících lidské *sum* – si i nadále uchovává centrální postavení. Eliška Jelínková v diskusi s vybranými texty sekundární literatury přemýšlí, jak skloubit asubjektivnost zjevování s centrálností existence. Přitom se velmi zajímavě opírá o text *Celek světa a svět člověka*, který stvrzuje na člověku nezávislou existenci světa a zároveň ukazuje, že vyvstáním centra v tomto ne-subjektivním světě dochází k novému uspořádání všech vztahů. Toto vyvstání centra – lidského *sum* – spočívá v individuaci lidského jedince, a to zároveň vztahem k celku světa i vztahem k sobě (47-51).

V závěru autorka vyzdvihuje pozoruhodné rysy Patočkovy koncepce, například jeho důraz na tělesný a nezbytně intersubjektivní charakter existence. Poté uvádí některé problémy, na něž interpretace Patočky i nadále naráží. Mezi ně počítá například otázku, jak myslet explicitní vztah k celku, a dále otázku, jaký status přisoudit třetímu pohybu. I když nabídla svou práci výklad, který zdůrazňuje trojjedinost životních pohybů, čímž navrhuje mluvit o jednom vnitřně mnohém pohybu lidské existence, i nadále považuje status třetího pohybu za „jeden z největších interpretačních oříšků“ myšlení Jana Patočky (54).

Eliška Jelínková dokázala ve své práci s porozuměním vyložit a systematicky propojit tři tematické celky Patočkova myšlení. To považuji za hlavní přednost její bakalářské práce. Při výkladu tří pohybů existence navíc formulovala výraznou tezi, podle níž se nejedná o pohyby tři, ale o jeden dialekticky strukturovaný pohyb o třech aspektech. Jakkoli práce předkládá scelující výklad Patočkovy filosofie 60. a 70. let, nijak nezastírá, že tento výklad ponechává otevřené problémy a interpretační otázky. Velmi oceňuji schopnost autorky formulovat dílčí námitky, mezi něž patří upozornění na možné nevýhody teze o pohybu bez substrátu, kritika výkladu, který považuje první pohyb za pouze pasivní a minulostně orientovaný, a dále výhrady proti Patočkově spíše negativnímu pojetí práce i proti jeho kontrapozici druhého a třetího pohybu.

Nad prací si kladu jen jednu otázku, a sice nad vztahem mezi druhou a třetí část. Proti snaze o propojení nauky o třech pohybech s texty k asubjektivní fenomenologii lze vznést námitku, že jde o oddělené filosofické problémy. Nauka o třech pohybech odpovídá na otázku, jak je strukturovaná lidská existence vzhledem k času, prostoru, druhým lidem a sobě samé, přičemž do popředí vystupují zejména témata praktické filosofie, opakovaně například zodpovědnost. Asubjektivní fenomenologie argumentuje proti úzce, subjektivisticky zaměřené nauce o zjevování. Zkoumá obecněji ontologická témata. Nakolik se v ní objeví lidské „*sum*“, pak jako součást obecné nauky o jevení, přičemž není zdůrazňována jeho intersubjektivita či zodpovědnost. Otázka zní: nejde o dva rozbíhající se, či dokonce mimoběžné směry filosofického tázání spíše než o dvě součásti jednoho systému?

Práci navrhuji jednoznačně hodnotit známkou **v ý b o r n ě**.

V Praze, 2. 9. 2021

Jakub Čapek